

7. Таран Л.В. Французька, російська і українська історіографія (70-ті рр. XIX – поч. XXI ст.). Ніжин, 2009. 248 с.

8. Тарасенко О. Професор Іван Лучицький у спогадах Євгена Тарле. Історія України. Емінак: науковий щоквартальник. 2020. №4 (32). С. 61-69

9. Ясь О.В. Тарле Євген Вікторович. Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2013. С. 33.

УДК 94 (477)

Дарія СИДОРЕНКО,

здобувачка 4 курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03
Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Кузовова Н., к.іст.н., доцентка

СТАЛІНІЗМ І МАСОВІ РЕПРЕСІЇ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

Анотація: у публікації розглядається значущість включення теми сталінізму та масових репресій до шкільного курсу історії. Автор вказує на необхідність глибокого ознайомлення учнів з цими історичними подіями з метою формування критичного мислення та розуміння сучасних процесів у світі. Зазначається, що вивчення цих питань сприяє розвитку історичної свідомості та вихованню громадян, здатних до об'єктивного мислення та уникнення повторення подібних помилок у майбутньому. Автор підкреслює, що такий підхід до навчання допомагає учням зрозуміти складні аспекти минулого, сприяючи побудові більш освіченого та гуманного суспільства.

Ключові слова: сталінізм, масові репресії, уроки історії, шкільна освіта, тоталітарний режим.

Актуальність дослідження визначається комплексом об'єктивних чинників, що відображають важливість аналізу сталінізму та політичних

репресій епохи для формування національної свідомості молодих громадян України та розширення історичної правди через культурно-інформаційні заходи. Починаючи з кінця 1980-х років, період горбачовської гласності став переломним, оскільки розкриття моторошних фактів тогочасних подій спричинило загострення уваги до даної проблематики. Звернення до історичних фактів сталінського режиму відіграє значущу роль у формуванні критичного мислення та національної ідентичності молодого покоління. Надзвичайна актуальність аналізу сталінізму в Україні посилюється в контексті російсько-української війни, оскільки розуміння історичних контекстів та наслідків агресії країни-загарбника є ключовим для українського суспільства. Такий аналіз сприяє не лише розширенню розуміння минулого, але й формуванню стратегій збереження національного суверенітету та підтримки історичної правди.

З моменту початку епохи гласності, ініційованої М.С. Горбачовим, тодішнім главою СРСР у другій половині 1980-х років, сталінізм та характерні для нього репресії отримали значне висвітлення у літературі. Різні аспекти сталінських репресій вивчалися у своїх монографіях та публікаціях як українськими, так і зарубіжними істориками, зокрема Ю.А. Мициком[18], С.М. Василенком[6] та іншими. Значний внесок у розкриття різних аспектів репресій здійснили В. Баран[1] та В. Даниленко[1], І. Білас[3], В. Нікольський та інші. Наприклад, І. Білас у своїй двотомній праці, використовуючи маловідомі документальні джерела, дослідив еволюцію репресивної системи в Україні[3].

В. Баран і В. Даниленко, у свою чергу, вперше в українській історичній науці проаналізували розвиток тоталітаризму в Радянській Україні в роки сталінізму [1]. Дослідження В. Нікольського зосереджене на застосуванні історико-статистичних методів для аналізу репресій. Вони використовували широкий спектр архівних матеріалів та документів, що дозволило їм розкрити складні процеси політичного переслідування, репресійні механізми та їхні наслідки для суспільства[19]. Результати їхніх

досліджень важливі не лише для наукової спільноти, а й для розуміння історичного досвіду та пам'яті народу.

Монографія академіка Н. Шитюка відрізняється оригінальною документальною базою. Крім того, разом із І. Ніколаєвим він провів дослідження післявоєнних репресій проти військовослужбовців, що знайшло відбиток в монографії цих авторів [25]. Репресії влади по відношенню до греко-католицького духовенства вивчали Ю. Волошин [11], В. Войналович [10], Р. Лужницький [16], Н. Сердюк [23] та деякі інші автори. Аналіз і оцінку репресій, пов'язаних із радянізацією західноукраїнського регіону, зокрема репресій серед духовенства УГКЦ, висвітлює В. Пащенко [20]. У своїх дослідженнях науковці аналізували широкий спектр документів та архівних матеріалів, що дозволило їм розкрити різноманітні аспекти політичних репресій та їхні наслідки для різних соціальних груп. Результати їхніх досліджень відіграли значну роль у розумінні історичного контексту та формуванні колективної пам'яті.

Чимало наукових робіт присвячено репресіям в західноукраїнських областях. Депортації українців і поляків знайшли відбиток у працях І. Винниченка [9] та Л. Рябошапки [21]. Їх дослідження базувалися на аналізі архівних документів, спогадів очевидців та інших джерел, що дозволило зрозуміти масштаби та наслідки депортаційної політики українського і польського населення в зазначених регіонах. Вони висвітлювали не лише факти депортацій, а й їхні соціальні, економічні та політичні наслідки для постраждалих груп, а також реакцію суспільства на ці події. Результати їхніх досліджень сприяли глибшому розумінню історичного контексту та відтворенню подій, що сталися в цих регіонах під час депортаційних операцій.

Репресивну політику радянських органів щодо селян розкрито в працях О. Веселової [8], В. Марочка, О. Мовчана, В. Калиниченка [13], М. Сеньківа [22], С. Василенка [5] та інших дослідників. Їхні дослідження базувалися на аналізі архівних матеріалів, свідчень очевидців,

літературних джерел та інших документів, що дозволило зрозуміти механізми та наслідки політики колективізації та примусового обміну продукції на сільському господарстві. Вони розкривали не лише факти репресій проти селянського населення, а й їхні соціальні, економічні та культурні наслідки для суспільства. Результати їхніх досліджень важливі для розуміння впливу радянської політики на життя селянського населення та відображення історичної правди про події того часу.

Чимало наукових робіт присвячено дослідженню гонінь і переслідувань представників національних меншин. Післявоєнні гоніння на євреїв в Україні на підставі реальних свідчень і матеріалів вивчали О. Беренштейн [2], Ю. Данилюк [12], Л. Люкс та інші дослідники. Репресії щодо німців в Україні описано в працях А. Кудряченка [14], О. Курабцева [15] та інших авторів. Депортацію поляків із Радянської України висвітлюють В. Сергійчук [23], О. Буцко [4], С. Макарчук [17] та інші дослідники. Вони використовували широкий спектр джерел, включаючи архівні матеріали, свідчення очевидців, документальні джерела та інші документи, що дозволило їм докладно висвітлити механізми та наслідки гонінь та репресій проти цих груп населення. Результати їхніх досліджень сприяли глибшому розумінню історичного контексту та розкриттю правдивої картини подій.

Мета дослідження: аналіз сутності та окремих аспектів сталінізму як історичного явища, а також розгляд особливостей масових політичних репресій в Українській Радянській Соціалістичній Республіці під час періоду керівництва Йосипом Сталіним.

Виклад основного матеріалу. Питання формування сталінізму як політичного ладу, що зміцнився в Радянському Союзі, а зокрема в Радянській Україні протягом 1920-1930-х років та продовжував існувати щонайменше до смерті Сталіна у 1953 році, ретельно аналізується на різних уроках історії України та всесвітньої історії у 5, 10 та 11 класах. Дослідження цих аспектів має величезне значення для формування

світогляду молоді, особливо в сучасних умовах, коли сусідня країна здійснює повномасштабну агресію проти незалежної України, а путінський режим фактично реабілітує багато ключових аспектів сталінізму, хоча у вигляді, можливо, дещо пом'якшеному порівняно із минулим.

Ці тенденції, які представляють загрозу не лише для України і Росії, а й для всього світу, наголошують на надзвичайній актуальності теми та необхідності розуміння її сутності та впливу на сучасний світ українськими старшокласниками. Сталінізм як політична система та ідеологія виявився надзвичайно витривалим. На сучасному етапі спостерігається його "реінкарнація" в Російській Федерації у формі зовнішньої та внутрішньої політики, відродження символів та ідеології.

Одними з основних завдань вивчення питань сталінізму і репресій на шкільних уроках історії є наступні: ознайомлення учнів з основними проблемами періоду сталінської історії Радянського Союзу; ідентифікація та аналіз ключових міфологем сталінського періоду, що активно використовуються сучасними пропагандистами імперської ідеології російського націоналізму; демонстрація антигуманної суті сталінізму як одного з різновидів ідеології тоталітаризму та розкриття злочинності його політики державного терору і репресій.

Вивчення цих аспектів допомагає учням проникнутися глибшим розумінням подій та процесів, що відбувалися під час періоду сталінізму, і розкрити сутність та наслідки політичної стратегії режиму. Освоєння знань про сталінізм та репресії важливе для формування освічених громадян, здатних до критичного мислення та здатних аналізувати історичні події з етичної та гуманістичної перспективи. Таке навчання сприяє усвідомленню цінностей демократії, прав людини та розвитку громадянського суспільства.

У планах навчання для старшокласників в 10 та 11 класах передбачено завдання вивчити сталінізм як одну з форм тоталітарного управління. Це означає, аналізувати суть та основні характеристики

сталінізму з огляду на його вплив на суспільство та особистість громадян. Учні отримають можливість досліджувати різні джерела, включаючи твори відомих авторів, що розкривають аспекти сталінізму та його наслідки для українського народу. Це допоможе розширити їхній кругозір та глибше зрозуміти минулі події. Дослідження ролі та впливу Й. В. Сталіна у формуванні політичної системи, його відношення з опозицією та механізми державного терору, таких як голодомори та система ГУЛАГу, допоможе учням краще зрозуміти структуру та функціонування сталінського режиму.

Вивчення сталінізму дозволить учням відчувати актуальність цієї теми для сучасного світу та розкрити його вплив на сучасні політичні та ідеологічні процеси. Крім того, буде проведений аналіз зв'язку між неосталінізмом та сучасним російським політичним менталітетом, а також концепцією «руського миру», що допоможе учням отримати глибше розуміння історичних та сучасних аспектів цієї проблеми.

Висновок. Усе вищезазначене наочно демонструє значущість та актуальність вивчення сталінізму та масових репресій у шкільній освіті. Глибоке розуміння цих історичних подій дозволяє учням критично мислити, аналізувати сучасні процеси у світі та уникати повторення подібних помилок у майбутньому. Підвищена увага до цих питань сприяє формуванню історичної свідомості та вихованню громадян, здатних до самостійного та об'єктивного мислення. Такий підхід до навчання допомагає учням зрозуміти складні аспекти минулого, що в свою чергу сприяє побудові більш освіченого та гуманного суспільства у майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1948-1980-і рр.). К. : Альтернативи, 1999. 304 с.

2. Беренштейн О. Б., Еліс Співак : життя, творчість, доля. Сумна річниця, 3 архівів ВУЧК-ГПУ-КВД-КГБ, 3/4 (8/9), 1998, с. 21–29.
3. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953 рр. : суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У 2 кн. Кн. 1. Київ, 1994. 432 с.
4. Буцко О. В. Украина и Польша : миграционные процессы 40-х годов, Київ, 1997. 149 с.
5. Василенко С. М. Повоєнні репресії проти селян України (1944-1953). URL: <https://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/95168/03-Vasylenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.02.2024).
6. Василенко С. М. Повоєнні репресії проти селян України (1944-1953). URL: <https://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/95168/03-Vasylenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.02.2024).
7. Веселова О. М., Марочко В. І., Мовчан О. М. Голодомори в Україні: 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947. Злочини проти народу. Київ – Нью-Йорк, 2008. 270 с.
8. Веденєєв Д. Політичні репресії 1920-1980-х та проблеми формування національної пам'яті. URL: <https://www.istpravda.com.ua/research/50db659307b77> (дата звернення: 25.12.2023).
9. Винниченко І. І. Україна 1920-1980-х : депортації, заслання, вислання, Київ, 1994. 124 с.
10. Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років : політологічний дискурс, Київ, 2005. 742 с.
11. Волошин Ю. В. Ліквідація Української греко-католицької церкви, Визвольний шлях, 3, 1996, с. 335–349.
12. Данилюк Ю. З. Антиєврейські кампанії в Україні на початку 50-х рр., Єврейська історія і культура : матеріали конференції (Київ, 8-9 грудня, 1994 р.), Київ, 1995, с. 61–62.

13. Ковпак Л. В. Голод 1946–1947 рр. в Україні: влада і людина, с. 57-64. Доступ в інтернете: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/77752>. Просмотрено: 20.02.2023.
14. Кудряченко А. І., Кулініч І. М., Хохлачов В. В. Вихідці з німецьких земель на теренах України : минуле та сьогодення. Київ, 1995.
15. Курабцев О. В. Репресії проти німецького населення в Україні в середині 40-х – на початку 50-х років, Наукові праці : науково-методичний журнал, Миколаїв, 2005, т. 45, вип. 32, с. 70–75.
16. Лужницький Г., Українська церква між сходом і заходом : нарис історії української церкви, Філадельфія, 1954.
17. Макарчук С. А., Переселення поляків із західних областей України в Польщу у 1944-1946 рр., Український історичний журнал, 3, 2003, с. 103–115.
18. Нариси з історії суспільних рухів та політичних партій в Україні (XIX – XX ст.), Львів, 2001.
19. Обнародованы архивные документы об уничтожении УГКЦ. Доступ в интернете: https://risu.ua/ru/obnarodovany-arhivnye-dokumenty-ob-unichtozhenii-ugkc_n116635. Просмотрено: 10.02.2024.
20. Пащенко В. О., Греко-католики в Україні від 40-х рр. XX ст. до наших днів, Полтава, 2002.
21. Рябошапка Л. І., Правове становище національних меншин в Україні (1917-2000 рр.), Львів, 2000.
22. Сеньків М. В., Західноукраїнське село: насильницька колективізація (40 – поч. 50-х рр. XX ст.), Львів, 2002.
23. Сергійчук В. І., Депортації поляків з України. Невідомі документи про насильницьке переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944-1946 рр. Київ, 1999.
24. Сергійчук В., Десять буремних літ: Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр.: Нові документи і матеріали, Київ, 1998.

25. Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті рр. ХХ ст., Київ, 2000.

УДК 94 (477)

Олександр СОКОЛ,
здобувач 3 курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03
Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Черемісін О., д.іст.н., професор

ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНО-ЕТНОЛОГІЧНОЇ СПЕЦИФІКИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО БЕСТІАРІЮ

***Анотація.** Національні архетипи українського бестіарію формувалися протягом довгого часу, з прадавніх часів до сьогодення. Демонологічна традиція українців відзначається певною локальною специфікою та має комплекс характерних ознак міфологічних персонажів, які прикривають іпостась і зовнішній вигляд. Український бестіарій – це уявлення про злих духів, що виникли на основі первісної віри українців. Адже вона включає цілий ряд образів, що мають перехідні форми, які займають позицію між класом духів і класом живих людей, що характеризуються деякими демонічними ознаками.*

***Ключові слова:** історія України, демонологія, етнологія, міфологія, архетипи, український бестіарій*

Людство звертається до вічних цінностей, намагаючись розкрити таємницю свого призначення і своєї появи на землі. Щоб пізнати самого себе, розуміти сучасну культуру народу, треба знати дохристиянські вірування та традиції. Споконвіків у світі існували щастя і горе, добро і зло, темрява й світло. Постійне протиріччя відбувалось не лише в народі і природі, а у думках людини, виробило позицію стосовно діалектики життя в незвичайних демонологічних образах відьом, чортів, русалок.